

Posudek oponenta habilitační práce

Název habilitační práce: Expanze a diverzita stínového vzdělávání: Globální pohledy, lokální kontexty

Autor: PhDr. Vít Šťastný, Ph.D.

Oponent: doc. PaedDr. Monika Černá, Ph.D.

Obor: Pedagogika, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Předložená habilitační práce *Expanze a diverzita stínového vzdělávání: Globální pohledy, lokální kontexty* (209 stran a příloha) má jasně vymezené téma, kterému odpovídá i název práce.

Autor práce si klade dva náročné cíle. Zaprvé zmapovat a zhodnotit stav a vývoj výzkumu fenoménu stínového vzdělávání; zadruhé provést komparativní analýzu stínového vzdělávání v různých částech světa a na jejím základě identifikovat jeho globální, regionální a národní makroúrovňové determinanty.

Co se týká struktury práce, text je přehledně a logicky členěn do šesti částí a je vhodně doplněn přílohou. Obsahem přílohy je rozsáhlá přehledová tabulka, ve které jsou uvedeny stručné charakteristiky dostupných výzkumných studií zaměřených na stínové vzdělávání ve většině zemí světa.

V úvodu autor stručně vymezuje pojem stínové vzdělávání, formuluje cíle práce a představuje výzkumná šetření, na kterých je habilitační práce založena (komparativní studie a tři projekty GA ČR). První kapitola shrnuje terminologické problémy ve vztahu k různým formám a druhům stínového vzdělávání a představuje vývoj a současný stav výzkumu tohoto fenoménu. V části věnované metodologické reflexi autor hovoří o různých aspektech kultivace výzkumného pole stínového vzdělávání, nezmiňuje ale výzkumná paradigmata a designy, uvádí jen příklady využívaných metod. V první kapitole také postrádám představení teoretických modelů vysvětlujících stínové vzdělávání, tedy ucelený teoretický rámec, který by práci takového rozsahu držel pohromadě – autor tyto modely zmiňuje až na s. 160 a pracuje s nimi v diskusi.

Druhá, nejrozsáhlejší kapitola prezentuje výsledky komparativní studie věnované stínovému vzdělávání v různých světových regionech, podle kterých je text rozčleněn do 10 podkapitol. V úvodu každé podkapitoly je popsán širší historický, společenský a kulturní kontext daného regionu, dále je uvedena charakteristika formálního vzdělávacího systému následovaná pojednáním o stínovém vzdělávání v tomto regionu, jeho rozšíření a specifikách. Jedná se komparativní studii nebývalého rozsahu. Autor provedl sekundární analýzu více než 500 různých informačních zdrojů s výše uvedenými cíli. Na tomto místě je nutné ocenit úsilí věnované získání příslušných informačních zdrojů s ohledem na jejich jazykovou varietu – autorovi se podařilo získat informace o stínovém vzdělávání téměř ve všech zemích světa.

Jednotkou analýzy jsou v této studii světové regiony dle autorem upravené klasifikace Whitea et al. (2011), konkrétně 10 regionů s Evropou rozdělenou na čtyři subregiony. Srovnávacími kritérii jsou prevalence, determinanty a specifické rysy stínového vzdělávání v uvedeném světovém regionu na pozadí širšího historického, kulturního, společenského a ekonomického kontextu a v souvislosti s kontextem formálního vzdělávacího kontextu. Zvolená metodologie je relevantní s ohledem na stanovené cíle, které byly dosaženy. Z metodologického hlediska vnímám jako nedostatek, že nejsou explicitně formulovány výzkumné otázky, i když jsou implicitně obsaženy v cílech výzkumu a srovnávacích kritériích. V popisu analytických procesů vidím drobný rozpor v tom, že se autor snažil „zachovávat přísnou neutralitu a nehodnotící přístup“ (s. 50), ale na druhou stranu vybíral takové informace a fakta, která považoval za důležitá ve vztahu k stínovému vzdělávání (s. 49).

Tato studie je zakotvena v poli komparativní pedagogiky, ale díky charakteru zkoumaného fenoménu autor pro podporu vlastní argumentace efektivně využívá výsledků výzkumu či informací z dalších zdrojů z oblasti sociologie, ekonomie atd. (např. údaje Světové banky, UNESCO, UNICEF, OECD). Výsledná syntéza vykresluje plastický obraz jednotlivých světových regionů, resp. zemí, které je tvoří, a jejich systémů formálního a neformálního vzdělávání. Na některých místech čtenáře až mrazí, například, když čte o milionech dětí v Latinské Americe, které jsou mimo jakékoliv vzdělávání. Práce tak otevírá celou řadu otázek přesahujících rámec stínového vzdělávání.

Třetí kapitola navazuje na předcházející analýzu subregionu Východní Evropa a je zaměřena detailně na stínové vzdělávání v České republice. Je do značné míry založena na výzkumných datech získaných v rámci tří projektů GA ČR, které autor jako řešitel vedl či aktuálně vede. Autor se odvolává na publikované studie, na kterých se autorsky podílel, ale také předkládá dříve nepublikovaná výzkumná zjištění. Tato kapitola dokládá dlouhodobý a systematický zájem autora o problematiku stínového vzdělávání i jeho pozici vůdčího výzkumníka ve výzkumu stínového vzdělávání v České republice. Kapitola, stejně jako celá práce, je informačně velmi bohatá, kromě historického, společenského a vzdělávacího kontextu předkládá základní charakteristiky stínového vzdělávání u nás, zabývá se poskytovateli, determinantami a zapojením škol do stínového vzdělávání. Jako metodologickou nesrovnalost vnímám, že nejsou formulované cíle a výzkumné otázky pro tuto studii. Víme, že má detailně přiblížit situaci v České republice (s. 8) a že se cíle částečně překrývají s cíli komparativní studie světových regionů, ale není možné posoudit plný soulad a relevanci obsahu.

Ve čtvrté kapitole autor diskutuje budoucnost stínového vzdělávání a jeho kontextuální determinanty. Kapitola velmi pěkně zakončuje celou práci, do hry zde vstupují již zmíněné modely vysvětlující stínové vzdělávání, v jejichž světle autor nahlíží na výzkumná zjištění vlastní komparativní studie. Předkládá například důkazy, že vztah stínového vzdělávání a socioekonomického statusu není tak jednoznačný, jak literatura až axiomaticky uvádí.

V poslední části práce autor shrnuje hlavní závěry. I s ohledem na vlastní výzkum velmi rezonují se závěrem, že se stínové vzdělávání stalo významnou komponentou vzdělávací zkušenosti velkého množství žáků v České republice i s konstatováním, že by si témata jako efektivita stínového vzdělávání zasloužila pozornost. Osobně bych ještě přidala otázku kvality poskytovatelů včetně umělé inteligence jako pravděpodobného budoucího poskytovatele.

Předložená habilitační práce má všechny formální náležitosti. Z hlediska stylistického a jazykového je práce na vysoké úrovni, je psána kultivovaným odborným jazykem, drobné nepřesnosti jsou vzácné (např. s. 76, 78). K organizaci textu mám připomínku týkající se využívání tzv. boxů (s. 66, 78-79, 92-95) – není zřejmá jejich funkce, s výjimkou Číny (s. 92-95) jsou texty podobné obsahem i rozsahem textům o ostatních zemích. Box (navíc nečíslovaný) narušuje plynulost textu podkapitoly.

Závěrečné hodnocení:

Není pochyb, že ambiciózní cíle stanovené v úvodu předložené habilitační práce byly naplněny – autorovi se podařilo poskytnout čtenáři hluboký vhled do zkoumané problematiky na globální i lokální úrovni a současně vnést do českého pedagogického diskursu komparativní pohled na fenomén stínového vzdělávání. Práce má vysokou informační hodnotu, její závěry mohou sloužit výzkumníkům, aktérům formálního i neformálního vzdělávání, rodičům, vzdělávací politice a dalším.

Z výše uvedených důvodů předloženou habilitační práci PhDr. Víta Šťastného, Ph.D. jednoznačně doporučuji k dalšímu řízení.

Doc. PaedDr. Monika Černá, Ph.D.

V Pardubicích dne 11. prosince 2023